

ГНАТ ХОТКЕВИЧ.

Літературхі вражія.

Ще раз про „Шаблі життя“ останню драму Винниченка. Се ж безусловно помітне явище в нашій літературі. Можна не згоджувати ся, можна бачити більше претенсій, ніж здійснених замірів, можна затицати ніс читаючи, але пройти мимо не можна.

Не критичний розгляд хочу я писати. Загальна моя думка, що се сильна річ, з чисто драматичними положеннями і з сильно поставленою „побутовщиною“, але там, де автор починає філософувати — тратить на силі і впадає, так сказати, в сексуальний шарж. Тоді вже він не пише і не малює, а пнеть ся. Пригадуєте, певно, в „Суеті“ Карпенка Карого Іван нараз ні з того ні з сього починає відкашлювати ся, виходить на середину сцени і широко розставляючи ноги, починає „жарить“ монольоґ на тему о драмах та оперетках. Сипле самими найблагороднішими фразами, найшляхотнішими почуттями — на критичнім жаргоні се називаєть ся: „автор висловив свої погляди на штуку“, а в дійсности се просто фальш, поза автора так само роблена, як і поза актора.

І от в таку саму фальш і неприродність впадає Винниченко, я сказав би навіть більше: сама основа його твору уже почасті фальшива. Цікаво було-б розглянути від чого то походить, тим більше, що причини дізгармоній Винниченка спільні, як міні здаєть ся, дізгармоніям і всеї нашої літератури. Не ляяти чи хвалити автора хочу, а побалакати з приводу його творів.

Винниченко — сильний талант; те, що він пише, невитримане, негармонійне, коструbate, але міцне і кольоритне і, читаючи його річи, ви завжди чуєте голос автора, якусь ноту. Присутність такої „ноти“ в творах письменника — се не аби яке достоїнство: ся нота надає фізіономію авторови. У одного се сумний звук, задраповує зівалим листем навіть веселе чоло і в саму радість, вносить осінню мелодію; у другого — безжурність, що позволяє навіть про смерть говорити пританцювуючи; у третього — нуда, котрою він потрафить занудити на смерть не один десяток читачів; у четвертого — брехня і т. д. А у багатьох „письменників“ і зовсім тої ноти не чуток -- от так собі пише чоловік хто його зна за для чого й навіщо.

У Винниченка чуєш і не ноту, а „глас трубний“. Чоловік кричить, а що — і не розбереш одразу. Чуєш тільки, що бється, кидається в усі боки, болючо шукає, а не може знайти. З одного боку „чоловік і ніщо людське не чуже“ йому, а з другого партійні і всякі інші дисципліни затакують мертвим вузлом — і чоловік кидається то туди то сюди. А потім нараз мов скрикне: „Е!, Остобісіло міні все те!“ — і завзято, без цілі і потреби починає дроти тоги і фігове листе морали, засад і т. п. болячок. При всім тім блуканню мусить, очевидно, чоловік фальшити, попадати не в тон та вискакувати з норм — і от міні здасться, що причини тих детонацій ділять ся на дві частини: одна лежить в тих умовах суспільного життя, які утворили письменника Винниченка, а друга — в нім самім, в його неумінню вилізти з впливів окруження.

В „Щаблях життя“ автор бабрається серед самого „цимісу“ так званих проклятих питань. Ну що ж — його діло. Підійшла така пора в життю, що хочеться про се говорити — най говорять. Пройде пора — перестане. Мусить перестати. Бо прокляті питання — тим вони й прокляті, що скільки про них не говори, а ні до чого не договориш ся; а знов переболіти їх чоловік мусить, як мусить перейти і ще десяток всяких життєвих загадок. Справжньої ж творчої роботи в такім говореню, на мій погляд, бути не може, і коли письменник дійсно творець — він мусить перерости сю стадію та взяти ся за свою індивідуальну творчу роботу. Винниченко має „душу живу“ і тому — почекаємо, а діждемо ся чогось ліпшого. В сій сфері нового нічого Винниченко не скаже і як би роздивити ся уважно в його драмі, то кожне слово в ній само вже собою говорить: „я жую стару підшву“. Його головний герой, напр., „просвѣщаєть юношество“ і глаголеть, що „99% революціонерів ходять до проституток собі на здорове“. Значить що ж? Значить сі 99% уже ходили, уже розрішили проблему життя, а потім прийшов Винниченко і благословив. Очевидно, що в такій штуці і не може бути нового, вона все йде за життям, позаду його; і скільки б не шукати — не знайдете тут ні нового освітлення, ні нових кутів обсервації, а от просто така доба підійшла та й вже. Що вона мине — за се нам порукою здоровий талант Винниченка; його не задовольить дешевий успіх і та „легка робота“ або ліпше сказати відсутність всякої роботи, з якими пишуть ся такі драми.

А поки що — власне силою сього самого таланта Винниченко вводить нас в досить смродну атмосферу, де пнеть ся називати

рiчи їх iменами. Але чому се у нього не виходить? Чому в тiм усiм чується якась пересада, щось утрiроване, сказане, беручи його термiн „з задириливою (себ-то задерикуватою) байдужiстю“? Артисти великих нацiй говорять се якось iнакше, просто умiють сказати — ми ж, нещаснi, символiзуємо всiм своїм iстнованем слово „теж“. I ми теж нацiя, i ми теж маємо свою лiтературу, i у нас теж є полiтичнi партiї. I в лiтературi ми теж можемо порушувати всякi питання... Се наше нацiональне прокляте, — прокляте слабих взагалi, виступає катовими знаками на чолi кожного з нас, як тiльки ми вiдриваємо ся вiд свого ґрунту i кидаємо ся в мир дужих, аристократiї i свiтової борби. I от також виступає воно мiж стрiчок драми Винниченка. Нiби й своє воно — i сюжеть, i оброблене, i характерчики, навить мова „своя особенна“, але над всим тим великий „знак масонський“ — теж!

Насамперед Винниченко теж Українець, хоч i пише по російськи, инодi додаючи нiби українськi закiнченя до російських слiв. В якiмсь фелетонi В. Доманицький розказує, як вiн, iдучи до Кракова, читав українськi написи в австрiйських вагонах. Надбучучи термiни вродi „вихиловане ся з вiкна“ вiн довго морочив собi голову, по-якому се написано i лише перевiвши погляд на сусiднi польськi написи, догадав ся, що то „переклад“ з польського. „У нас, каже Доманицький, ще до того не додумали ся“. Ой нi, пане товаришу, додумали ся. I то давно. А додумав ся нiхто инший, як „братья писатели“ російськi Українцi. Дуже мало хто з них писав i пише українською мовою, але иншi бодай старають ся надати своїй мовi „мiсцевий кольорит“, Винниченко ж хоче бути свобiдним i в сiй сферi i креше по-російськи вiд початку до кiнця, але очевидно не вийде з тим на добре. Треба рости, а Винниченко нi на крихiтку не вирiс пiд тим зглядом: як почав, так довбає й до сьогодняшнього дня. Там де вiн умисне пише жаргоном, там се видно, а там де вiн неумисно пише жаргоном, там се — також видно.

Андрєєв i вся та школа російських письменникiв, пiд впливом котрих до болучої очевидности знаходить ся тепер Винниченко, називають рiчи своїми iменами, але смiло, свобiдно i безштучно. Винниченко нiби сказав собi: „стривай, проклята гомiлетiко! Думаш i ми не потрафимо? Ще не так „саданьом“ — i почав! Правда „широ“, нема що говорити, але „за те“ вже без всякої мiри i пуття. Герої одного горькiвського оповiдання переживають свою „iдiллю“ i мрiють, як вони трохи згодом вiдкриють свiй

власний публичний дім. І читаючи ти чуєш, що се справді так було, що се не убога фантазія „поврежденного“ автора, а само житє. У Винниченка те ж герої говорять цинічні речі, лише почуваш до очевидности, як вони пнуть ся на цинізм, з яким трудом його собі завойовують; чуєш, що просто автор не знає як про такі штуки говорить ся і почуваш себе так само, як семинарист „первий ученик“ на обіді у ректора — чорти його батька як його тую дичину їсти!

Ведекінд говорить: „прийде час — і слово проституція буде звучати красиво“. Винниченко те ж намагаєть ся „таке сказати“, але знов — що там виходить цинічно, нахально, свобідно, те у нашого землячка бідно, ростеряно, „з задиривою байдужістю“. Хочє одягнути ся в тогу і маску циніка, свобідного голосителя свобідних істин, а на ділі виходить разночинець, що одержав наслідство від „дяді — прикащика“, справив собі тепер порядошне платтє і ходить „в самії аристократицькїї доми“; замісь же маски — от собі звичайна пика „хитрого малоросса“...

Що я сим хочу сказати? Висміяти Винниченка? Ні. По моїй думці Винниченко винен лиш, так би сказати, на половину, бо те ж саме відграєть ся у нас на всіх полях житя. Великі культури великих народів імпонують нам, збуджують відповідні емоції, але потянемо ся ми й собі — показуєть ся „кишка затонка“ і нічого з того не виходить. Все, що прийшло до нас зовні, все що не вирросло на нашій землі, з нашим народом — те у нас не родить. Така ми демократична нація і на кожному кроці, в кожній прояві громадського і всякого иншого житя можно з очевидністю досвідчити, що там де з народом, через нарід, коло народу — там ми щось дали, там наше слово не звучить пусто і не летить з половою. А як тільки пробуємо відорвати ся від своєї пуповини — попадаємо в банальність, розігрівасмо вчорашні страви, пасемо задніх. Ми ще занадто звязані з народом, ще не утворили верстви одірваної від народу, верстви, що уміла б жити своїм власним житєм і тому все über-народне — мусить бути у нас штучним, безсилим, плеканим в механічнім курнику, де горячою водою виводять живих курчат.

Великі поети чужих народів — се освічені люде, вершки культури; наш великий поет — півграмотний селянин, — хіба се не символічно? Наша чудова музика говорить своє барвисте, цїнне слово, коли Лисенко пише українські композиції, і стає безцвітною, коли той же самий Лисенко береть ся за инші сюжети. Ми сла-

вимо ся на цілий світ українським гумором — а наші так звані гумористичні часописи, всякі ті „Комарі“, „Шершні“ і інші страшні „насѣкомья“ — чи не нагадували вони от собі звичайнісінького блідого паразита, котрого роздавив ніготь житя. І так далі, і так далі, і так далі в усіх проявах і формах.

Не беру ся тут судити чи се добре чи зле; звичайно, еволюція відірве нас врешті від нашого ґрунту: вся інтелігенція вже самим фактом свого істновання, вся діяльність її стримить до того невинною силою світових законів. Інтелігенція іде звичайним культурним шляхом, живе типовим інтелігентським життем, збудованим на основі певних засад, таких самих, як і по цілім світі, а ті засади нам говорять, що ідеї ростуть вгору, що „народної мудрости“ скоро перестає вистарчати. Але поки там прийде сей розрив, на утворене котрого треба багато літ, еволюцій, страждань і помилок — на нашім поколіню лежить се прокляте чи благословене Теміди і ми мусимо борюкати ся в своїх умовах. Ніби з одного боку і не можна нам відмовити права на житє, ніби й ми хочемо мати свої напрями, „свою“ соціал-демократію, свою пресу, щоб і у нас так було, як „в інших Европах“ — але з того всього виходить фарс, скоро лиш ідея відриваєть ся від свого ґрунту.

Чи не хотів би я тим усім сказати, що треба брати лише „народні“ теми, писати популярні річі, популярні в тім оригінальнім значіню того слова, в якім воно у нас уживаєть ся? Боже спаси! Очевидно, що навіть як би ми схотіли того, то житє штовхнуло би нас на иншу дорогу. Мою мисль можно виразити віковічними словами Шевченка: „І чужому научайтесь й свого не цурайтесь“. Справді, от — на мій погляд принаймні — вся наша сучасна історія говорить нам, що без народа ми ніщо; значить, поки там ще прийде можливість розриву, коли хочеш творити щось позиточне — мусиш шукати народу, входити з ним в контакт. Як, коли, що від нього брати — то річ індивідуума. Нарід — стихія і в ньому чернець найде ченця, цинік циніка. Пірнувши в море народне, кожний з нас відшукає там і витягне для себе свої перлини, і здобуток одного зовсім не мусить бути схожим на здобуток другого. В тім тільки річ, що треба не забувати бодай від часу до часу сходити до тої купелі Сільоамської аби позбавити ся всіх своїх інтелігентських болячок. Як туди лізти і чого шукати — повтаряю, инша річ, але дорогу туди знати треба.

От польська література. Не нашій сестра: і богата, не взяв би її кат, і різнобарвна, а і то занудила ся в своїх древніх, на-

піврозвалених московсько-пруськими бомбами палатах. І треба було мазура для аристократки, щобновила ся кров і вельможна пані родила здорову дитину. І подивіть ся тепер яких здорових, яскравих письменників почала давати польська література! Вже вони не про тата свого співають, зотягли знов інші пісні, але обновлену кров видко. А ми хочемо історично повтаряти похибку других і творити виключно на ґрунті, котрого у нас ще нема. Правда, се треба робити, бо се культура, але довго ще не утворимо ми на тім нічого справді сильного, вікопомного, і Антеї наші захиріють, коли підставлятимуть собі милиці й „щаблі“, аби лиш не впасти на землю. Треба зрозуміти раз на завжди, що в тій землі наша сила. І ще раз підкреслюю, що зовсім не хочу тим усім сказати, що зась нам до загально-людського культурного життя — та сього і не виходить з моїх слів, а хочу сказати тільки те, що уже сказано було 50 літ тому назад: „і чужому навчається й свого не цурайтесь“. Як можна добре намалювати середновічний замок, коли ти його зроду не бачив? Як можна бути співцем тих настроїв, котрих не переживав ні ти, ні твій нарід? Для того щоби зродити тугу Байрона, складали ся цілі покоління, кожне з них одклало щось у скриньку „для нього“, для того що прийде потім і скаже. І він прийшов; зібрав усе те багатство поколінь, і сказав слово, від якого затремтів світ. Почім знати — як би знайти абсолютну мірку таланта — може талант, скажім, Лермонтова був такий самий, як і Байрона, але хто зродив Лермонтова, а хто Байрона? Що пережили діти й прадіди тих обох поетів? А що пережили наші діди? То де ж би ми могли, зложивши ся всі „30 мільонів“ навіть по карбованцю, дати ґрунт, на котрім міг би зродити ся Байрон, Гете? Нема про що й думати.

Не беру ся я також прописувати рецепти на оту серйозну хворобу Винниченка і рекомендувати йому той чи инший „отечественний курорт“, але хтів би звернути його увагу на сю сторону його творчости. Нехай би пошукав він своїх фундаментів, бо без них — не чусть ся твердого ґрунту в творчости, боїш ся за будинок „на песцѣ“, і замість дійсности і реалізму можно залетіти в сфери фантазії, але не свободної, а так би сказати згвалтованої. Я люблю читати реалістичні твори, люблю і фантастичні, признаю і свідому сумішку того й иншого рода, але там де чоловік говорить про реалізм, а у него не вистарчає на нього пороку і він починає несвідомо і бідно фантазувати — там міні трудно стає читати. Бо коли я читаю символіста, я стежу за

Його символами; читаю Гофмана, По — стежу за льогікою їх фантазії чи за фантазією їх льогіки; читаю, скажім, Оскара Уайльда, що на реалістичнім тлі малює фантастичні малюнки, я думаю — чому то й справді штука мусить бути доконче реальною. Все те дає міні певні одноцільні переживання. Коли ж я бачу родові потуги автора, і білі його нитки і те „як се робив“, бачу підшванене „під дійсність“, творчий марґарн — то вже пахне міні недоношеністю і безсилістю. Мене дратує, коли я бачу, що автор уже не стоїть твердо на землі, лиш ковзаєть ся, наміряючи ся підлетіти на обскубаних залозених крильцях. Або літай свобідним орлом над дійсністю, або кріпко держи ся землі або — як подобаєть ся третій варянт — злітай над землею коли схочеш і знов опусти ся, коли захотіло ся. Так же, щоб вилізти на ливну реалізму і гепати потім що хвилі з неї — се не робота, бо тоді вже чоловік і не роздивить ся куди падає — чи на квітки чи... може де инде.. Воно нагадує міні кретинів з гіпертрофованою головою: хоче стати на ноги, а голова його валить на бік.

Винниченко не може позбути ся неконсеквенцій, бо всю свою драму основує на фантастичних підвалинах. Його драма написана по-російськи, лиш де які персонажі чомусь говорять ніби по-українськи. Се не ново. В нашій „опері“ стародавній „Запорожець за Дунаєм“ султан теж говорить по російськи для відміни від простих козаків. Правда, Винниченко робить те саме ніби з „вишчого погляду“, але в сути річи виходить однаково, лиш в „опері“ написаній 50 літ тому назад се простимо, а тут се фантастично. Де могло так бути? Не дивно, що Ольга, Акуліна Автономовна і інші персонажі послуґують ся російською мовою, не дивно навіть, що Сидір Маркович говорить по-мужицькому, але як говорять Жорж, Аня, Мирон Антонович? Що вони? Звідки вони? Адже ж ми ясно і твердо знаємо, що по-українськи говорять тепер лише, так би сказати „дуже свідомі“ Українці. Правда, автор хоче виправдати присутність мінімальних доз псевдо-української мови в устах своїх персонажів і всучує їм там десь слова: „ваші“, „Українці“, але се називаєть ся приший кобилі хвіст; то лише слова і жадного реального змісту під ними не знайдеш. Ми твердо знаємо українство своєї епохи, знаємо, що репрезентанти свідомої нашої інтелігенції живуть в таким періоді нашої історії, коли бути свідомим Українцем — се значить робити якусь національну роботу. Яку, де, коли, скілько — се друга річ, але робити. А коли люде стаду роботу роблять, се відбиваєть ся на їх

житю, на їх фізіономіях, на їх словах і почуваннях. І коли б ті персонажі, що говорять в душі Винниченка „плохим українским язком“, були дійсно Українцями — ми не могли б того не побачити, автор не міг би укрити і поминути того, як не поминає тисяч інших деталів життя. Чому там, де він твердо стоїть на своїм ґрунті — все точно, остроумно, показує письменника побуту! Чому явсь дрібниця, виступ Федора, фізіономія Акуліни Антономовни, її чоловіка і ще багато, дуже багато розсипаних то там то там перлин — чому се все ясно і не викликає в вашій голові всяких здивовань, підіймання брів і т. и.? А чому як починають молоти всяку філософську єрунду псевдо українські персонажі — ви ясно бачите, що се брехня, що у автора не вистачило реалістичного пороку і він попер на своїм пегасі чорт зна куди? А тому, що се фантазія, а фантазія не на своїм місці виглядає точнісінько так, як помаранч в устах різдвяного підсвинка на вікні в ковбасні. І ся фантазія доводить Винниченка до таких напр. квітів: Мирон Антонович в ідейнім запалі співає дітирамби проституції, а коли йому оппонують, кричать: „Неправда! Чорт забірай!..“ По жидівському се? Я кажу, що по німецькому, бо Німці в Росії так говорять: „шорт запірай“. І се не одинокий випадок, се навіть не ряд випадків, а просто вся песа написана так, що не знаєш хто у кого учив ся: чи „Галичанин“ у Винниченка чи Винниченко у „Галичанина“.

І от як в механізмі річи, в механізмі будови, така ж сама фантазія і глибше, в психології дієвих осіб. Іноді прямо дивуєни ся — наряду з глибиною, з об'явами дійсно творчого духа натрапляєш на таку балаганщину, що аж з душі верне. От хоч би взяти центральну фігуру Мирона Антоновича. Автор відносить ся до него з симпатіями і хоч ставить іноді в критичні положення, але завжди поможе стати на всі чотирі. Цілком як в „Похожденіях Романболя“ або у Сенкевича: от-от уже Русин бє Ляха, а там ні — автор підставить ворогови ногу і таки „Rusin będzie bity“. Винниченко теж зі своїм самцем так: все знайде для него який небудь моральний крючок, як ті брехунці, стародавні „ярги-повытчики“. Хоч би він, герой посилав кохану в публичний дом, хоч би він отруїв свою рідну матір — все йому прощаєть ся ради того десятка „нових“ слів, що прийшли у голову Винниченкови. Так і видно, як автор з любовію пересмаковує „оправдательныя“ ідеї свого героя, а читач — задихаєть ся в тій атмосфері сперми, що розлив Винниченко по сторінках свого твору. Ніби й „діло“ гово-

рив іноді М. Ант., але чого ж від сеї істини тягне чоловіка „Григорія кликати“, або принаймні, читаючи „Щаблі“, повідчиняти в хаті вікна. Бо се фантазія автора, неумінне удержати ся на реальнім ґрунті. Беручи реально, М. Ант. се психично-хорий чоловік з аномаліями в половій сфері, а у Винниченка він голоситель нової моралі. „Ми, каже, соціалісти безстидні тому, що одмовляємо в рівності проституткам“. Тільки?.. Маленький же сей „новий стид“. Бо старий говорив: стидно купувати чуже тіло; стидно забувати, що в проститутки теж міг бути брат, Мирон Антонович, і що ти ростоптав душу і йому і його сестрі; стидно кричати великі слова, бороти ся против експлоататорів робітничих рук, а самим бути експлоататорами душі женщины. Се був старий стид. Ну, а новий каже, що то все дурниця і можеш те все зі спокійною совістю робити, лише — говори про се на вулиці. Равійше ти робив і не говорив, а тепер роби і говори — от і все.

Взагалі сю драму можна назвати апотеозом самця та ще й соціаліста. Все для мене, соціаліста! Я хочу брати „радощі життя“ і платити за них дуже дешево, всього карбованець, а при тім всім, будши „чесним з собою“ мати і спокій душевний. А за що ті „радощі“, яке маю на них право — то инша річ. Поставив свічку своєму соціальному богу та й квіт. Проституція, поки там немає моєї сестри, дуже користна річ, а трапляється можливість взяти дівчину і без карбованця, тим краще — я назову се „любовію тіла, а не любовію душ“. А дітей у тої дівчини, яку я візьму собі за ідеальну проститутку, не буде — певно я їй на те зроблю щось — і так далі без кінця, без міри й потреби. Прямо задихнути ся можна. „Ударь же раз, ударь два — но не до безчувствія же“... А дивіть ся як з другого боку блідо і безсило другорядні персонажі боронять „стару мораль“. Ніби теж „хороші слова“ говорять, але автор так їх зуміє підмазати що виходить... не то щоб глупо, а безцвітно, не складає серйозної опозиції. А нова мораль летить на всіх парах в царство свободи, хоч в дійсности зовсім не нагадує собою могутньої льокомотиви, а просто шкапу, на всі чотири криву, котру баришник Винниченко насмакав, наштрикав і вона „задравши кверху хвост“ та... „распространяя зловоніє“ летить на якийсь невідомий Парнас.

І то все має бути творчість і річ штуки? Ні. Робить сильний ефект „на обоняніє“, але що поетови до такого ефекту? А деж гармонія? І закінчуючи свою замітку я побажаю одного Винниченкови — шукати гармонії і міри. Досі він був, я позволив би собі

так сказати, Wunderkind-ом в українській літературі; на всякі го-
лоси і всякими ротами говорило ся: „Ах, як здорово! Хі!.. Дивіть
ся — такий маленький хлопчик, а вже... тово“... Хиби прощали
ся, все було дуже „міло“, а партійні товариші „стулья ломали“
і т. д., але серйозного художника повинно се перестати задово-
ляти. Мусить же Винниченко бачити, що, напр., мова котрою він
пише, се ж не жадна мова, а просто, між нами кажучи, чорти
його батька знає що. Значить треба взяти ся за мову, треба упасти
на землю, набрати ся свіжих сил від неї. Мусить же Винниченко
бачити, що кидає він, правда, яскраву фарбу, уміє сказати гостре
слово, „ошарашить“ тебе по голові, але в якій то все звязи між
собою? Що за вінїгрет? Що за повна відсутність якої небудь
цілоти, загальної форми. Та ж того мало — зробити вражінє
„сильним“ словом; такого самого ефекту можна добити ся і ви-
явивши ся „по російському“ в дамськїм товаристві. Неможна ж
перти зараз на панер все що тільки прийшло в голову; треба бу-
ти чесним і з папером, не тільки з собою... Міні здаєть ся, що
„секрет поетичної творчости“ Винниченка той, що от захопила
його ідея, він перекинув її на папір, згвалтував і понїс на дру-
карський станок — благо воно цензурне з боку політичного. Мов
спішать виговорити всі свої „нові слова“, мов боїть ся як би хто
інший не взяв патент. І з того всього виходить таке, що як би
кравець шив сюртуки манерою Винниченка, то „били б його по
морді“..

Хотїло би ся, щоб Винниченко, як талант, ставив собі трудні
задачі, а не на перші чотири правила; хотїло би ся не тільки
зовнішньої гармонії і міри, котрі легко купити, а внутрішньої.
Цікава річ: чому маляр не напише вам на звичайнім тілі голови
в церковну баню завбільшки, або дорослому чоловікови не прима-
лює дїтських рук? Чому він настїльки бодай вже має тямки,
а художники пера й того ні? Часом тобі таку голову наляпає,
що... Ні, Винниченкови треба поучити ся у малярів і серйозно
над собою задумати ся. Того, чоґо було досить для Wunderkind-а,
замало, рішучо замало для дорослого чоловіка, та ще й художни-
ка. Ми знаємо, що доля всіх Wunderkind-ів незавидна і не бажа-
ли-б її Винниченкови. Не досить сказати собі з гордістю: „я пишу
не для інституток“; треба ще й спитати себе: для кого ж я влас-
не пишу? Для оправдання самців? Так вони й без вас себе
оправдали.